

TARJÁNTAMÁS

# CASUS 1992

## EÖRSI ISTVÁN: SÍRKŐ ÉS KAKAÓ

Igazán nem kívánok semmi rosszat az írónak, de valamiféle közép-hatótávolságú csapás — egy kis szerelmi csalódás, kártyaveszteség, a Hunnia Füzetek olvasgatása — igazán ráfért volna mostanában. Ugyanis, mint tudjuk, 1965-ben „szerelmi bánat ellen, öngyógyítás céljából” vetette papírra *Sírkő és kakaó* című tragikomédiáját, azaz komitragédiáját. Huszonhat-huszonhét évvel később nagyon pontosan érzékelte, hogy „a darab részben elavult”, és ezért a Budapesti Kamaraszínház Károly körúti bemutatója előtt — most már a mű rendezőjeként is — átírásra, az „optimális

megoldás” becserkészésére szánta el magát. Ám mintha ezúttal nem lett volna gyógyítanivalója: fogadkozásai ellenére a szöveget legfőlőbb csak megbizrigálta, elemi struktúráján pedig semmit sem változtatott. Az nem lényegi módosítás, hogy a főszereplő(nő), az agg zsarnok jókora káromkodást kurjant, vagy a *rubel* pénznemhez a *gurul* ige helyett a *bujj el* rím társul. A *Sírkő és kakaó* keletkezésétől fogva úgy jó és úgy kész, ahogy van; és most, 1992-ben úgy unalmas, ahogy van.

Pedig a maga nemében ez az író rendezte premier is jó és kész munka. A színészvezetés

érzékeny és eszes, a játék lebonyolítása pontos, nem ötletlenebb és nem ötletesebb a tisztesség átlagnál. Helyey László mint özvegy Toronyné, az Öregasszony mulatságosan viseli dupla parókáját, műmelleit, félmagas sarkú piros papucsát, ám egy-két találó gesztustól, pipiskedő vagy bohóckodó nőimitációtól eltekintve bátran férfi mer maradni; a militáns világalalomban kifejeződő férfincipiumot, vagy akár az (Atya)isten mifelénk természetesen patriarchális képzetét testesíti meg. Hangjának fiatalemberes zengése, kamaszos szánkázásai ugyancsak biztosítják, hogy ne az ösöreg csoroszlva külsőségeivel, hanem a virulens gonoszság és diktatori rögeszme csúfságával, torzságával tördjön. Lehet, hogy maszkírozásába (és a falon függő fényképébe), valamint egy-egy kiszámított mozdulatába csak én látok bele Gobbi Hildaparódiát? Ha ez tudatos, akkor tisztelgésként fogható föl, és tartalmilag-formailag egyaránt árnyalja a figurát.



A Piti házaspár: Kubik Anna és Újvári Zoltán (Koncz Zsuzsa felvétele)

A főbőrlnő, Toronyné rémuralma alatt sínylő Piti házaspár szerepében Kubik Anna és Újvári Zoltán a hol apró, hol lendületes, nagy vonalakkal skiccelő pantomimikus játékmódot öltik föl. Grimaszai, zöttyenéseik, pózai a némafilmek kézzel-lábbal magyarázó komikus jeleneteit idézik. Nyomorúságos Ádám—Évaként (az egyik replikában ott az „anyának érzem, ó Lajos, magam!”), tréningruhák, ócska harisnyák és molyette esküvői maskarák meztelenségében, a pincelakás barlangszűkében tűrik Mindenhatójuk rigolyáit. Ha *si tette* akarják az eltartási szerződés beváltását, a lakástulajdonos vénasszonyok jobblétre szenderítésének kis traktátusából kölcsönözve a „törvényes” módzatok, a négyszázkilencvenkilenc *casus* valamelyikét, csak magamagukat sodorják közelebb a kölcsönös gyűlölethez és a szörnnyethaláshoz. A bohóctré-fajleg náluk a legerősebb (hadonászás egy nagy fecskendővel, farba injekciózás, imitált, mégis kegyetlen családi csihi-puhi stb.).

A három epizodistának precízen konstruált magánszámok jutnak. A kígyóként tekergő Kassai Károly (Orvos) találóan adja Toronyné (az Úr) és Pitiék (Ádám—Éva) mellett a Gonoszt, a kedvesen tenyeres-talpassá öltöztetett Szilágyi Zsuzsa (Rendőrnő) és a rakás szerencsétlenség Tóth József (Postás, alkalomadtán kétbalkezes betörő) az egyenruhás társadalom tagjaiként hordják a kisember pitimundéját, melynek legfőljebb a száználmasság a becsülete. A produkció cirkusziaságából ők is kiveszik a részüket (az Orvos például a mindig beváló térdreflexvizsgálattal, a Postás a csomagkézbesítési magánszámmal, a sorba nehezebben illeszthető Rendőrnő leginkább a küllemével).

A kultuált előadás békés folydogálásának, álmosító kellemességének mintha egy presszó adna keretet. Pauer Gyula (és Rauschenberger

János) háromszintes helyiséggé képezte ki a kis termet. A felső (amelynek még kis galériája is van) Toronyné tágas lakásául szolgál, ám drapériájával, hangulatvilágításával, nagy tükrével, aranycirádás képeivel, fénykörbe vont zongorájával úgy hat, mint egy békebeli cukrászda. Olyan kényelmetlenek az ülései is, és olyan sivár az összhang — ez magyar presszó. A „mélyvíz” — mint félhomályos pince — Pitiék a pindurkánál is pindurkább, összepréselő laktere; szinte csak egy pricc, az is egy kazamata kucorogató sírfülkéjében. **Eörsi** nem véletlenül hallatott euforikus szavakat erről a leleményes díszletről, mely egészen a mennyország-pokol osztatig képes fölfedni a darab rétegeit. Sajnos komoly árat kell fizetni a kitalációért. Azok a nézők, akik lent, Pitiék közelében ülnek, a fönti jelenetek felét nem vagy alig látják; akik az „erkélyen” özvegy Toronyné vendégei, gyakorta csak tippelhetnek, mit művel épp Piti Lajos és neje, született Bóví Lujza. A tippelésben nincs nagy kockázat, mert sok ismétléssel, az abszurdoid groteszk vagy a groteszkoid abszurd szabályai szerint, szolid stílárís keveredésben forog előre a sikertelen gyilkolási mechanikus tanmeséje, illetve másfelől a „túlélés”, melyben a kilencvenkilenc éves banya viszi el a pálmát. Lévéen ő, az általános világszarnok (Péncz, Politika, Fegyver, Bálvány stb.) kortalan, áldozatai viszont öregedők és halandók.

**Eörsi** ügyes rendező, van érzéke a kis dolgokhoz (így kitalálja vagy kitaláltatja, hogy Pitiné, huszonegy elvetetett magzat után, megint áldott állapotban, csecsemőként ringassa azt a kis pálinkásüveget, amelynek tartalmával épp el akarják tenni láb alól „jövendőjüket”, hogy végre otthonhoz jussanak, családot alapíthassanak). Nincs tehetsége azonban az egész teret birtokolni, az előadást mint tempós és érdekfeszítő egységet

megkomponálni. Toronyné, egy-két kivételt nem számítva, mást sem tesz, mint hogy tolókokcsijában ide-oda furikázik a „gangan”. Ezzel telik az idő, nincs lecövekelve a főszereplő, és akik fönt ülnek, legalább azon izgulhatnak, gumirádljjaival ráhajt-e valamelyik néző későn maga alá kapkodott lábfejére. Odalent a kényszerű összegubancolódás, az egymás hátán-hasán csúszás-mászás, e föld alatti nyomorúság variációi végeselek. Imre Zoltán egy-egy (nem sok) koreográfiai ötlete kavargatja meg néha kissé Pitiék medencéjét, és a Melis László zenéjére énekelt songok egyszerűen egyszerűen Bertolt Brechtet is fölrázzák túlvilági szendergéséből.

Több mint két évtizeddel ezelőtt Thália színházi premierjén ez a csöppet sem támogatott, csak nehezen tűrt darab szorongatóan időszerű volt. Elég volt a dollár szakrális és a rubel despotikus nevét kimondani, és a vagyonát számlálgató öregasszony helyén máris a két nagyhatalom éppen regnáló vezetője, illetve általában a fegyverkező világtöke ült. Toronyné beszélő nevéből a Szpasszkaja Bánya és az Empire State Building, az Eiffel-torony és négy világtáj minden ferde tornya egyszerre kongatta-kürtölte bomba(sztikus) szótait. Ha meg nem láttunk messzebbre és magasabba az orrunknál, akkor egyszerűen csak általános volt a *békés* összmagyar otthontalanság és hontalanság, és százezzer Toronyné trónolt millió Piti nyakán, és minden Piti a maga vackán Toronynéja igyekezett lenni a nála is pitibbnek. Mára a komitragédia e nagyjából tiszta jelentése összeomlott. *Általában* érvényes és működő a modell, de az értelmezés inogni kezd, ha az albérlok helyett rögvest a hajléktalanok jutnak eszünkbe; ha tudjuk, hogy a rubelkék pillanatnyilag inkább gabonára kellenének, nem fegyverre, és az ezredvégre a darabbeli négyszázkilencvenkilenc (illetve azután öt-száz) casusnak épp a négyezerest fogjuk számlálni, évben. Amennyiben tartózkodunk e voltaképp kicsinyes, a modellhez nem nagyon illelő konkrétumoktól, akkor még leginkább az Isten-teremtény viszony nyerne elkeresítő formát — ez viszont aligha lenne **Eörsi** inyére. Ami utoljára maradhat, a „mindig így volt e világi élet”, az éppenséggel elfogadható és belátható, evidenciászerű — és nem drámai — tartalom. Ezért a Budapesti Kamaraszínházban udvarias figyelemmel átnatkozunk megjelenített balsorsunkat.

**Eörsi István:** *Sírkő és kakaó* (Budapesti Kamaraszínház a Károly körúton)

**Diszlet-jelmez:** Pauer Gyula—Rauschenberger János. **Zene:** Melis László. **Koreográfia:** Imre Zoltán. **Dramaturg:** Böhm György. **Zongorázik:** Fuchs László—Váradai Katalin. **Rendező:** **Eörsi István.**

**Szereplők:** Helyey László, Újvári Zoltán, Kubik Anna, Tóth József, Szilágyi Zsuzsa, Kassai Károly.